

Arabské ženy nehrají aktivní roli v tomto procesu. Jejich práce je dosud považována za bezvýznamnou, je chápána spíše jako pomocná činnost v některých sektorech. Jejich nízká pracovní aktivita nejen negativně ovlivňuje národní hospodářství, ale je současně břemenem pro pracující muže. Tři čtvrtiny společnosti tak konzumují výsledky práce jedné čtvrtiny a v důsledku toho se nemůže vytvořit žádný přebytek v rozvojovém procesu.

2. Vysoké procento ženské negramotnosti.

Procento negramotnosti arabských žen je velmi vysoké a negativně ovlivňuje proces rozvoje. V r. 1971 vypadalo srovnání mužské a ženské negramotnosti takto:

Země	% negramotných mužů	% negramotných žen
Alžírsko	63	86
Bahrajn	45	63
Egypt	50	76
Jemen	21	72
Jordánsko	49	85
Kuvajt	42	75
Súdán	70	91
Sýrie	25	51
Tunis	54	82

Druhá regionální konference zabývající se bojem proti negramotnosti konstatovala, že v r. 1971 zůstávalo v arabských státech ze 100 dětí mužského pohlaví 20 negramotných, zatímco u dětí ženského pohlaví činilo toto číslo 42.

3. Diskriminace žen ve vzdělání a kvalifikaci.

Vzdělání a odborný výcvik jsou důležitým momentem v rozvojovém procesu, který nutně vyžaduje kvalifikované pracovníky. V arabských zemích jsou ženy stále předmětem diskriminace jak ve vzdělání vůbec, tak v odborném výcviku. Ženy jsou v nejlepším případě školeny pro tradiční ženské práce – jako ošetřovatelky, sekretářky a švadleny.

4. Nedostatek sociálních opatření a zařízení usnadňujících ženám práci a pracovní diskriminace.

Stát nečiní žádná opatření usnadňující práci žen, která je znesnadňována

- nedostatkem jeslí a mateřských škol,
- krátkostí placené mateřské dovolené.

Pracovní diskriminace se projevuje v

- nestejně odměně za stejnou práci a v celkových nižších mzdách vůbec (např. v lehkém průmyslu činí někdy mzda žen pouhou jednu šestinu mzdy mužů),
- nestejných možnostech postupu,
- zaměstnání v méně významných odvětvích, kde jsou nízké mzdy,
- zaměstnání při pracích, pro něž neplatí ochranné předpisy.

Cesta k odstranění diskriminace arabských žen

Účast žen na společenské produktivní práci je důležitým předpokladem zapojení žen do procesu rozvoje a jeho urychlení. Nemůže však být ponechána spontánnímu a neorganizovanému vývoji. Socialistické země a jejich systém plánování, respektující všechny aspekty života společnosti, jsou pro nás dobrým příkladem.

Má-li být dosaženo změny v postavení arabské ženy, je třeba vycházet z vědecky plánované politiky a učinit tato opatření:

1. Vypracovat sociálně ekonomické projekty rozvoje pro venkovské i městské oblasti, pro zemědělství, průmysl i služby, a zajistit tak dostatek pracovních příležitostí pro ženy.

2. Vydat příslušné zákony upravující postavení ženy v rodině a ve společnosti, zaměřené zejména na odstranění diskriminace v práci, postupu, mzdách a sociálním a zdravotním zabezpečení.

3. Vynaložit soustředěné úsilí k odstranění vysoké negramotnosti žen. UNESCO v této souvislosti zdůraznilo, že boj proti negramotnosti nemůže být úspěšný, nebude-li spojen se sociálně ekonomickými změnami vedoucími k pozemkové reformě a k širokým plánům rozvoje.

4. Zajistit odborný výcvik žen k dosažení všech druhů kvalifikace nutné v procesu hospodářského rozvoje.

5. Vybudovat potřebná zařízení pro ulehčení života pracující matky, jako například jesle, mateřské školy, jídelny, prádelny, výrobu levných hotových oděvů a automatických přístrojů pro domácnost.

6. Považovat mateřství za důležitý společenský úkol, který vyžaduje podporu společnosti nejen v oblasti péče o dítě, ale i v oblasti působení na kulturní a vzdělanostní úroveň ženy a na organizaci jejího života.

7. Stimulovat práci a boj ženských organizací za realizaci zásad vyhlášených v ústavě, zákonech a nařízeních, a to zejména v oblasti ochrany ženské práce.

8. Orientovat masové komunikační prostředky k tomu, aby působily na změnu tradičních představ o ženské práci jako o práci druhořadé a vysvětlovaly mužům i ženám význam sociálně ekonomického rozvoje.

Emilie Nafforá

Sociologický průzkum „Uplatnění absolventů vysokých škol Slovenské socialistické republiky z roku 1967 v praxi“

Otázka přípravy vysokoškolsky kvalifikovaných socialistických odborníků má nejen svůj vnitřní kvantitativní a kvalitativní aspekt, ale její druhou stránku tvoří rozmístování vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků do jednotlivých resortů národního hospodářství a vytváření vhodných podmínek pro jejich využití, uplatnění i další rozvoj.

Problémata příprav a uplatnění vysokoškolsky kvalifikovaných pracovníků v praxi je v ČSSR už delší dobu pocítována jako velmi živá a aktuální, a to jak z hlediska zájmu o studium jednotlivých oborů, jejich profilů, specializace a délky studia, tak i z hlediska uplatnění absolventů.

Vzhledem k aktuálnosti a naléhavosti úkolu zkvalitnit přípravu vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků, pověřilo ministerstvo školství SSR Ústav školských informací v Bratislavě, aby připravil a realizoval sociologický průzkum *uplatnění absolventů vysokých škol v praxi*. Řešení úkolu bylo zadáno oddělení racionalizace řízení a správy školství. Průzkum byl uskutečněn v r. 1972 a 1973 týmem interních a externích pracovníků u opíral se o zkušenosti ministerstva školství ČSR.

Ve výzkumném záměru nebylo přirozené možné vyčerpat celou paletu problémů souvisejících s danou problematikou. Výzkumníci považovali za optimální zaměřit se na cíle související se dvěma širšími problémovými okruhy: a) s teoretickou a odborně praktickou připraveností absolventů škol, dosaženou po dobu studia na vysokých školách ve vztahu k vykonávané práci, respektive funkci po absolutoriu; b) s podmínkami a okolnostmi zařazení a uplatnění absolventů vysokých škol v praxi. Pro tyto problémové okruhy byly stanoveny průzkumné cíle dvojího charakteru:

1. charakteru teoretického — získání nových poznatků o tomto sociálních jevu, jeho kauzalitě, vzájemných vztazích s jinými sociálními jevy;

2. charakteru řídicího, správního, operativního (inženýrsko-organizačské funkce sociologie z hlediska řízení společenské praxe).

Přestože hlavním cílem výzkumu bylo zpracování materiálu pro účely řídicí, správní a operativní, nesměla být zanedbána ani stránka teoretická.

Výběrový soubor a organizace průzkumu

Pro volbu výběrového souboru byl směrodatný časový činitel. Šlo o to, aby zkoumaní absolventi vysokých škol měli dostatečný „časový odstup“ od absolutoria školy, odstup ne příliš krátký ani příliš dlouhý k tomu, aby pocítovali ještě relativně živý kontakt s vysokou školou, na níž studovali. Zároveň bylo třeba, aby již dosáhli určitou stabilizaci svého postavení v zaměstnání, aby tedy všechny zkoumané problémy byly v jejich zorném poli. Vzhledem k tomu, že v případě absolventů vysokých škol hrozilo při výběru souboru vážné nebezpečí porušení reprezentativnosti v důsledku změn adresy posledního trvalého bydliště z doby studia na vysoké škole, kterou měli badatelé k dispozici, byl nakonec průzkum uskutečněn na základním souboru absolventů z roku 1967. Vycházelo se i z toho, že zvolením doby pěti let od ukončení vysoké školy jsou plně respektovány požadavky průzkumu.

Výzkumným nástrojem byl dotazník, který přes známé nevýhody měl umožnit získat informace od velkého počtu lidí v relativně krátkém čase a jehož použití odpovídalo personálním a finančním možnostem výzkumníků. Dotazník byl ověřen v prosinci 1972 a v lednu 1973 pilotáží u absolventů bratislavských fakult (kromě lékařské), jejichž soubor představoval 16násobnou zmenšeninu základního souboru. Adresy poskytl děkanaty jednotlivých fakult a míra návratnosti dotazníků byla 50,4 % s dobou návratnosti 6 týdnů. Empirický materiál z předvýzkumu byl analyzován v únoru až květnu 1973 v obsáhlé zprávě a postupně byla vypracována druhá, třetí, a konečně čtvrtá, poslední verze dotazníku. Pro některé obory (lékařské a farmaceutické fakulty) byl dotazník modifikován.

Konečná úprava dotazníku, konzultovaná i s pracovníky strojné početní stanice, byla rozčleněna na tři části: I. Základní údaje, II. Uplatnění absolventů vysokých škol v praxi, III. Prohlubování vzdělání po absolvování vysoké školy. Původně otevřené otázky byly nakonec nahrazovány otázkami zavřenými a do dotazníku byly zařazeny tři kontinuální otázky týkající se hodnocení kvality vysokoškolského studia z hlediska vykonávané práce absolventů, péče zaměstnavatele o absolventy vysoké školy a realizace očekávání absolventů, pokud jde o jejich uplatnění v praxi. Metodologicky je tato bodovací stupnice (škála v rozpětí od + 5 bodů do — 5 bodů) nejzajímavější, její analýza překračuje však rámec naší informace.

V roce 1967 absolvovalo vysoké školy v SSR 4508 posluchačů denního studia, z toho 2363 připadalo na techniky, 1330 na univerzity, 760 na pedagogické fakulty a 35 na školy uměleckých směrů. Začátkem července 1973 byl dotazník expedován poštou absolventům denního studia vysokých škol Slovenské socialistické republiky z roku 1967, československým státním občanům, kteří obdrželi diplom o absolvování. Z terénního průzkumu byli vyloučeni účastníci předvýzkumu. Doba návratnosti — přestože nebylo dovoleno nejvhodnější období (o letních dovolených a prázdninách) — byla opět přibližně 6 týdnů. Míra návratnosti dotazníků byla 46 %. 1970 dotazníků bylo použito pro konečné zpracování. Reprezentativnost srovnávaná se skutečným zastoupením jednotlivých skupin oborů studia na celkovém počtu absolventů v základním souboru a v souboru respondentů je přiměřená. Dokazuje to tabulka 1, zajímavá nejen srovnáním základního a výzkumného souboru, ale i vlastním zastoupením jednotlivých skupin oborů vysokoškolského studia v SSR u absolventů v roce 1967.

Závěrečná zpráva z výzkumu v celkovém rozsahu 155 stran obsahuje vyčerpávající analýzu získaného kvantitativního materiálu, tabulkovou část v rozsahu 49 tabulek a závěry.

Jsou zde zachyceny údaje týkající se původu respondentů, jejich studijní obory, místa nastoupení u prvních zaměstnavatelů, platové

Tabuľka 1

Skupina oborů	Percentuální podíl absolventů podle skupin oborů studia na celkovém počtu v souboru	
	základním	respondentů
Přírodní vědy	3,08	2,94
Hornictví a báňská geologie	0,73	0,96
Hutnictví	1,73	2,33
Strojnictví	8,34	10,05
Elektrotechnika	4,19	6,04
Technická chémie	3,86	5,38
Potravinářství	0,98	0,96
Spotřební průmysl	1,18	1,27
Stavobnictví a zeměměřičství	10,63	11,37
Doprava a spoje	4,70	5,08
Zemědělství a lesnictví	15,04	11,98
Ekonomika a řízení NH	5,77	4,97
Zdravotnictví	13,18	11,37
Společenské vědy	2,73	2,03
Učitelství	22,64	22,89
Umění	1,22	0,00

a bytové podmínky při nástupu zaměstnání a po pětileté práci, docházka do práce, rodinný stav a počet dětí, fluktuace, druh vykonávané práce a její přiměřenost vysokoškolskému vzdělání, vzdělání bezprostředních nadřízených, zvyšování kvalifikace a jeho formy. Zvláštní skupinu tvoří odpovědi, jimiž respondenti hodnotí práci vysoké školy podle toho, jak je připravila pro praxi, jimiž hodnotí péči zaměstnavatele o osobní potřeby absolventů, o jejich zapracování, o využití jejich kvalifikace a také míru splnění očekávání respondentů při nástupu do pracovního procesu.

Hlavní závěry výzkumu

1. Úspěšnost studia na vysoké škole je možno u zkoumaných absolventů kladně hodnotit jen z hlediska ukončení studia v požadovaném termínu, kdy ukončilo 90 % absolventů. Nejčastěji nebylo dokončeno studium včas pro přerušení studia a opakování 1. ročníku. Protože výzkum se zabýval jen absolventy, chybí údaje o příčinách neúspěšnosti studia těch, kteří vysokou školu nedokončili. Z hlediska dosaženého prospěchu musíme hodnotit úspěšnost vysokoškolského studia negativně, protože jen 10 % absolventů prospělo s vyznamenaním.

2. Největší část zkoumaných absolventů studovala na fakultách technického a univerzitního směru (dohromady 75 %). Dominantní postavení mezi slovenskými vysokými školami má Slovenská vysoká škola technická v Bratislavě a dále Univerzita Komenského v Bratislavě. Mezi skupinami studijních oborů dominuje učitelství pro školy I. cyklu, zeměměřičství a lesnictví, zdravotnictví, stavebnictví, zeměměřičství a strojírenství. 55 % chlapců preferovalo technické obory, 51 % děvčat pedagogické a lékařské fakulty.

3. Nejvíce zájemců o vysokoškolské studium pochází z Bratislavy a ze Západoslovenského kraje. Minimální počty se rekrutují z tzv. méně rozvinutých okresů (Velký Krtíš, Humenné, Košice-venkov, Stará Ľubovňa, Svidník, Vranov). U absolventů středních škol z těchto a dalších okresů je třeba důrazněji podněcovat zájem o vysokoškolské studium již pro tendenci absolventů pracovat po absolutoriu v místě trvalého bydliště. Je zapotřebí vycházet z diferencované oblastní potřeby vysokoškolsky vzdělaných kadrů a jít i cestou systému materiálních výhod pro ty absolventy, kteří odcházejí na pracoviště v méně rozvinutých okresech. Tato praxe se praktikuje i v SSSR.

4. Existuje značná migrace absolventů vysokých škol. Převažuje však tendence pracovat a bydlet v místě trvalého bydliště z období před nástupem vysoké školy. Jinak je výraznější zájem o práci v Bratislavě.

5. Organizovanost absolventů z roku 1967 ve společenských organizacích (SSM, SSZ) je poměrně nízká. Zde se jistě projevila neblahý vliv krizových let 1963–1969.

6. Přibližně 80 % zkoumaných absolventů uzavřelo manželství, nejčastěji v prvním roce po ukončení studia. Absolventky se setkávají při hledání partnera s řadou těžkostí. V rodinách absolventů existuje výrazná tendence k jedno až dvojčetnosti, v 50 % případů první dítě přichází do jednoho roku po svatbě. Stupeň zaměstnanosti obou manželů je v rodinách zkoumaných absolventů velmi vysoký; převažují rodiny s vysokoškolským vzděláním obou partnerů.

7. Převládající formou řešení bytové otázky u zkoumaných absolventů je družstevní výstavba. Značná část absolventů bydlí společně s rodiči. U jedné třetiny absolventů jsou bytové poměry skromné až nevyhovující. U vět-

šiny absolventů zjistili výzkumníci identitu mezi místem pracoviště a místem trvalého bydliště.

8. Na místo u prvního zaměstnavatele absolventi nejčastěji nastupovali do 2 měsíců od ukončení studia na vysoké škole. 75 % absolventů nemělo těžkosti při hledání zaměstnání odpovídajícího jejich specializaci. Zpráva uvádí některé těžkosti například u absolventů filozofických fakult. Absolventky se však setkávaly s poměrně značným nezájmem o práci žen. Rozhodující okolností při výběru prvního zaměstnání byla zpravidla studovaná specializace, práce v místě trvalého bydliště a perspektiva odborného růstu.

9. Výška nástupního platu u 75 % absolventů nepřekročila hranici 1400 Kčs, u absolventek a univerzitních směrů byla nižší. V současnosti jsou převažujícími platovými kategoriemi 2201–2200 Kčs a 2201–2400 Kčs.

10. Sociologický průzkum zjistil značnou fluktuaci absolventů, zejména v prvním a druhém roce zaměstnání. Příčinou této fluktuace je nejčastěji práce mimo trvalé bydliště, nedostatečné finanční ohodnocení, nedostatečná perspektiva odborného růstu, bytové a rodinné důvody. Značná je i meziodvětvová fluktuace.

11. Po ukončení školy nastoupilo 31 % absolventů na místa, pro něž bylo předepsáno jen středoškolské vzdělání a ještě v době výzkumu přibližně jen 80 % absolventů vykonávalo práce a funkce, pro něž je předepsáno vysokoškolské vzdělání a jen 36 % absolventů vykonávalo práci, která svým obsahem zcela odpovídala vystudovanému oboru.

12. I v oblasti dalšího vzdělávání po ukončení vysoké školy je možno konstatovat poměrně nepříznivý stav, protože cca 50 % absolventů dosud žádnou organizovanou formou nestudovalo. Nejčastější formou prohlubování vysokoškolského vzdělání je základní a odborné postgraduální studium. Zvláště špatná je situace u technických a zemědělských oborů.

13. Pokud jde o hodnocení vysokých škol samých, signalizovali absolventi největší nedostatky zejména v oblasti průpravy pro řídicí a organizátorskou práci a v praktické přípravě a specializaci získané na vysoké škole. Kladně oceňovali oblast teoretické přípravy. Přímou se tu jeví potřeba zavádění výuky takových disciplín, jako jsou specializované varianty psychologie, sociologie, personalistiky a kádrové práce, teorie řízení apod., stejně jako výklad platných právních norem, které se váží na výkon jejich budoucího povolání. Volá se po zlepšení styku vysokých škol s praxí, zlepšení úrovně souvislé (řízené) praxe posluchačů a po zvýšení počtu, úrovně a účelnosti praktických cvičení na vysokých školách. Tyto otázky spolu s širším zapojováním odborníků z praxe do pedagogické práce na vysokých školách jsou plně v souladu s požadavky červencového pléna ÚV KSČ 1973 i květnového pléna ÚV KSČ 1974.

14. Také analýza empirického materiálu v otázkách péče zaměstnavatelů o absolventy vysokých škol po jejich nástupu do praxe ukázala celou řadu otevřených problémů.

Uvedené závěry ukazují, že výzkumníci odpověděli na všechny otázky vytyčené v projektu výzkumu, hovořili otevřeně o pozitivních i negativních jevech. Závěry se přitom týkají jak celého zkoumaného souboru, tak — zejména v parciálních zprávách — řady jeho subsystemů, oborů studia, jednotlivých vysokých škol a jejich fakult i oblasti národního hospodářství a společenského života. Hlavním požadavkem se jeví potřeba hlubšího zkoumání a objasňování spjatosti našeho systému vysokých škol se širšími sociálními procesy rozvinuté socialistické společnosti, jak to zdůraznila oponentura výzkumu.

*

Na závěr je třeba zdůraznit několik věcí. Především je nesporné, že uvedený sociologický průzkum je pozitivním činem. Jeho zadání a objednávka i jeho profesionální provedení odpovídá naší společenské potřebě a prokazuje jednoznačně užitečnost a prospěšnost marxisticko-leninské sociologie a jejich metod pro současnou etapu budování vyspělé socialistické společnosti i kvalitativní překonávání nedostatků, jak v poslední době ukázalo listopadové zasedání ÚV KSČ 1974 v cestě kritické náročnosti a analýzy.

Metodika sběru primárních informací cestou dotazníku i jejich vědecké zpracování bylo v recenzovaném výzkumu na vysoké úrovni. Přesto však z metodologického hlediska základní problém výzkumu vidím v tom, že se omezil na jeden dotazník pro absolventy vysokých škol. Příliš jsme si zvykli v našich sociologických výzkumech vydávat třeba i jednostranné odpovědi za celou pravdu. Objektivní údaje lze však zjišťovat i přímo od institucí a pokud jde o další výjimečně cenné a jedinečné údaje, které sociologický průzkum absolventů vysokých škol zjistil a které jsou ve svém obsahu nové, pak jejich vědeckou kvalitu snižuje to, že jde jen o subjektivní povědomí respondentů, neověřené a neprovéřené jinými metodami a technikami sociologického výzkumu a málo srovnávané se statistickými a jinými vědeckými daty. V tomto směru bude třeba daný výzkum konfrontovat s výsledky jiných výzkumů, popřípadě jej opakovat v určitých intervalech a na vyšší úrovni. Přímou se nabízí další dotazník anebo interview s vedoucími hospodářských anebo státních institucí, kde absolventi pracují, anebo s představiteli vysokých škol, kde studovali. Někdy i sám průzkum dotazníkem mohl jít dále — například až do specializace studia společenských věd oborů, kde nám stále ještě chybí fakty k argumentaci proti nadměrnému zájmu o studium a hlubší analýza uplatnění absolventů jednotlivých společenských věd specializací v praxi. Ale to by mohl již být námet pro další výzkum.

Tato kritická poznámka naprosto neznamená negaci daného průzkumu. Užitečnost a společenská prospěšnost výsledků sociologického průzkumu absolventů vysokých škol z roku 1967 je mimo pochybnost. Jde jen o to, abychom naše sociologické výzkumy a průzkumy kompletovali, srovnávali je navzájem a dosahovali tak stále kvalitnější sociologické informace, použitelné jak v praxi řídicích orgánů strany a státu, například v plánování, tak i v propagandě a ve výchovné činnosti. Vždy musíme mít na mysli všechny funkce marxisticko-leninské sociologie, funkci teoretickou, ideologickou, kritickou i aplikační (inženýrsko-organizátorskou). Naše sociologické výzkumy jsou vždy empiricko-teoretické, slouží bezprostřední praxi i rozvíjení teorie marxismu-leninismu. Musí být proto co nejkomplexnější, jen tak můžeme naplňovat jejich třídní socialistický smysl a cíl.

Karel Bláha

Bibliografie publikací o problematice žen

Výběr knih a článků publikovaných v období od r. 1970 do pol. r. 1975

Knihy

Benoit, N. - Morin, E. - Paillard, B.: *La femme majeure, nouvelle féminité, nouveau féminisme*. Doullens, Club de l'Obs 1973. 160 s.

Bauerová, J. - Berka, J.: *Problémy zaměstnaných žen*. Hradec Králové, Dům techniky ČVTS Pardubice 1971. 203 s.

Bauerová, J.: *Zaměstnaná žena a rodina*. Praha, Práce 1974. 160 s.

Blinova, J. P.: *Socialno-ekonomičeskoje položenije trudjaščichsja ženščin Italii*. Moskva, Nauka 1972. 165 s.

Brabcová, V.: *Manželství, rodina, rodičovství*. Praha, Horizont 1973. 125 s.

Čumakova, T. J.: *Sem'ja, moral', pravo*. Minsk, Nauka i tehnika 1974. 213 s.

Dan-Spinoiu, G.: *Factori obiectivi și subiectivi în integrarea profesională a femeii*. Cercetare concretă de psihologie socială a condiției femeii. București, Editura Academiei R. S. R. 1974. 280 s.

Dýchodový věk žen a jeho diferenciace. Praha, Čs. výzkumný ústav práce a sociálních věcí 1974. 192 s.

Les femmes salariées. Travaux de la Vème Conférence nationale (17–18 mai 1973). Préface de G. Séguay. Paris, Édition sociales 1973. 247 s.

Ferriss, A. L.: *Indicators of trends in the status of American women*. New York, Russell Sage Foundation 1971. 20, 451 s.

Fogarty, M. P. - Rapoport, Rhona - Rapoport, R. N.: *Sex, career and family*. Including an international review of women's roles. London, Allen and Unwin 1971. 580 s.

Die Frau und die Gesellschaft. Aus der Geschichte des Kampfes um die Gleichbe-

rechtigung der Frau. Leipzig, Verlag für die Frau 1974. 224 s.

Galenson, M.: *Women and work: an international comparison*. Ithaca, New York, State School of Industrial and Labor Relations 1973. 120 s.

Greer, G.: *The female Eunuch*. New York, Bantam Book 1971. 372 s.

Chabaud, J.: *Éducation et promotion de la femme*. Paris, Unesco 1970. 157 s.

Chafe, W. H.: *The American woman*. Her changing social, economic and political roles, 1920–1970. New York, Oxford University Press 1972. 351 s.

Charčev, A. G. - Golod, I. S.: *Professionalnaja rabota ženščin i sem'ja*. Sociologičeskoje issledovanije. Leningrad, Nauka 1971. 174 s.

Charčev, A. G.: *Ženskij trud i sem'ja*. In: *Sociologija i sovremennost*. (Doklady sovet-skich učenyh.) Moskva 1974, s. 178–189.

Jankova, Z. A. - Jazykova, V. S.: *XX vek i problemy sem'ji*. (Po itogam XII Meždunar. seminaru po issledovaniju sem'ji.) Moskva, Znaniye 1974. 72 s.

Kuhrig, H.: *Aktuelle Probleme der gesellschaftlichen Stellung der Frau*. In: *Soziologische Probleme der Klassenentwicklung in der DDR*. Materialien vom 2. Kongress der marxistisch-leninistischen Soziologie in der DDR, 15.–17. Mai 1974. Berlin, Dietz 1975, s. 126–135.

V. I. Lenin o úlohe ženy v spoločnosti a skúsenosti z riešenia ženskej otázky v socialistických krajinách. Materiály medzinárodného sympozia venovaného 100. výročiu narodenia V. I. Lenina. Zost. O. A. Chvale-novová a T. N. Sidorovová. Prel. z rus. orig. Bratislava, Pravda 1974. 295 s.

Loring, R. - Wells, T.: *Breakthrough: women into management*. New York, Van Nostrand and Reinhold 1972. 11, 202 s.

Maïler, N.: *Prisonnier du sexe*. (Trad. de l'amér). Paris, Laffont 1971. 238 s.

Maksimov, L. V.: *Bračno-semejnyje otnošenija i puti ich soveršenstvovanija v uslovijach razvitogo socializma*. Avtoref. dis. Moskva, Moskovskij gosud. universitet 1974. 25 s.

Marx, K. - Engels, F. - Lenin, V. I.: *K ženské otázce*. Sest. podle rus. orig. Přel. z ruš., angl., něm., franc. a ital. Úvod V. Křepeláková. Praha, Svoboda 1973. 243 s.

Marx, K. - Engels, F. - Lenin, V. I.: *Úvahy o rodině a mládeži*. Vybr. a uspoř. J. Máchová. Praha, Mladá fronta 1973. 107 s.

Materialien zu sozialen Verflechtungen der Landfrauen und Landfamilien in der Bundesrepublik Deutschland. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. Bonn, Forschungsstelle der Forschungsgesellschaft für Agrarpolitik und Agrarsoziologie 1971. 5, 222 s.

Michel, A. (Ed.): *Family issues of employed women in Europe and America*. Leiden, Brill 1971. 166 s.